

Gorazd Kocijančič
OD TALESA DO TEBE
Apokrifna zgodovina evropske filozofije

... razlika (med zgodovinarjem in pesnikom) je v tem, da nam prvi pripoveduje, kaj se je zgodilo, drugi pa, kakšne reči bi se lahko zgodile. Zato je pesništvo bolj filozofsko in resnejše od zgodovine, saj izreka v večji meri splošnosti, zgodovina pa posamičnosti, zlasti tam, kjer bes[ede] ... [...]...., ker je vsaka du[ša] nekako vse, kar biva.

Aristotel, *Poetika* 1451b, koruptna različica carigrajskega kodeksa Ms 113

Tales (pribl. 624–546 pr. Kr.)

Voda in Globočina pa sta eno in isto

Irenej Lyonski

(govori Hermodor, Talesov prijatelj)

Azijske čeri so strme.
Zavrtajo v oko, da vidi Vse.
Kakor spomladi Mali medved.
Kakor včasih podtek Lune.
Kot svoboda, ki se izteza le v Egej
(tako vsaj se zdi nam, ker smo Grki,
domišljavi kot vsa ljudstva).

A vedno, ko zagledam čer, se spomnim, Tales,
kako sva tu sedela in gledala vodovje.
Takrat napuh izgine. Zlasti tisti dan, saj več.
Ti si nanj pozabil, namenil si se vedeti.
Jaz ne vem, a vidim, kot bilo bi danes.

Nebo je temnosivo, valovi so visoki,
škrlatnomodri, dokler jih skalovje ne zlomi.
Potem belina pene, ki izpira svet.
(Zemlja pa leži na vodi kakor kos lesa.)
Loviva jo na dlan. Bolj živo
od jantarja in kamna
iz Magnezije, ki imata dušo.

Rečem: »Začetnik boš. Razširi prste.«
Ti se smeješ. Vprašam te, kaj je začetek.
Nehaš se smejati. Ne odgovoriš.
Valove gledaš. Onstran vsega.
Morje še nevideno: brez dna,
tiho sred bučanja.
Globlje
kakor skale
in besede,
za um
neplovno.
Bogovi
te požirajo,
valoviti,
vsenavzoči,
vsepreplavljajoči,
ki me jih je strah:

kje poneha slutnja globočine,
kje je sredi nje praznina?

Anaksimander (pribl. 610–546 pr. Kr.)

(govori Apolonova svečenica, ki si z nožem zarezuje v dlan, da se spomni svoje smrtnosti)

Mera je najboljša,
tako so nas učili očetje.
In to veš sam, Anaksimander,
ko rišeš zemljevide.

Sonce je pripeto najbolj zgoraj, praviš,
pod njim je luna, daleč pod obema zvezde,
nam najbližje. Zemlja ždi na sredi,
ko lebdi, moči nad njo pa nima nič.
Na eni od ravnin cilindrastega lika
mi stojimo, začudeni kot senca,
kot živa sončna ura. Zamejeni,
podvrženi Usodi.

Kam torej gledaš, ko svetoskrunsko govoriš,
da je Prvo brez meja? Kaj čutiš, ko se z mislijo
Neznanskega dotikaš, ki svetove bljuva
brez števila? Od kod gotovost, ki rodi izrek?
Neskončno, ta prepad brez dna ...
Ni že slutnja onstran mere?
Ni osuplost krogotok,

ki v objemu zraka
iz strašnih ust plamene
bljuva, da nas použije?

Je to res mišljeno za smrtnike?
Saj si le živalca, iz druge porojena,
v trnasti skorji, v scufanem oklepku.
Najprej si bil podoben ribi,
zvezdastemu somu, uboga reč,
ki na suho leze k svoji hrani,
pozno bitje. Kako bi se rešilo
na začetku, ko pa je polno konca?

Nam svete bajke ne povedo dovolj
o bogovih in ljudeh? Tvoj pogled
je grenek, od kolesaste luči
sežgan, kjer je pesto votlo.
Videl si jo z očesom na temenu.
Saj veš, čezmerni, da je misel,
ki iz svetovja lušči drugo, le del sveta.
Da ponika onstran meje, ko umira tiho
(kot iz skorje, ki je zrakasto drevo obrasla,
kot v času, ko pod soncem vlaga
se uparja in vzbrsti življenje).
Da misel dala bo pravičen,
neusmiljen obračun
za svoj prestop.

Za svoj vznik v času.
Če Prvo nima meje,
ni drugega.
Predrzen je
tvoj pogled,
mislec smrti
in Božanskega,
dvojega v enem:
izpada konca,
prve najdbe in pozabe.

Anaksimander, z nožem si zareži v dlan,
da se spomniš.

Anaksimén (pribl. 585–525 pr. Kr.)

(govori hetera Klejta)

Tvoja sikajoča skrivnost, ljubi.

Poznam jo bolje od tebe.

»Kakor duša, topli pih,
dih in duh, nam sovlada,
drži nas skupaj in kroti,

tako ves kozmos, nor Okras,
ulepljen Red, miriada stadijev
globok – naj se ti zlomijo predstave –,
v sovisju hrani, zadržuje in obdaja
aér, najskrivnostnejši Vihar.«

Poznam ga bolje od tebe.

Včeraj me je v snu dušilo.

Spomnila sem se na svoje rojstvo

(in na željo, ki je še pred njim,

zato je hladna tvoja sapa,

iz zraka se poraja ti, iz grla,

mesena je in še diši po srcu,

z njo okušaš mojo noč).

Spomin na vznik v dihajoči želji:

porajajoče, kar se je že porodilo

(in se še bo – vsi bogovi

in boginje, njihove strasti).

In ko se zdramim: vdor in zapustitev.
Česa? Vetra? Duše? Diha? Zraka?
Prvi vdih, izdih, spominjam se:
skrivnost prehoda. To je bil čas
temnih votlin, živ, trepetajoč,
tuj časom zvezd in ur, saj je izvor.
Tvoja sapa se že meša z mojo, Anaksimem.
(izdihuješ vame svojo dušo, zdaj tvoja
je toplejša, prihaja ti iz nosnic,
ki se širijo, ko vonjaš mojo noč).
Odkar sem te spoznala, trepetam v ritmu,
ki ga ne opazim, dokler za hip mi ni odvzet.
V mesenem blisku razpršena sem od tvoje žeje.
Za ljubezen se ustnice razpira. In za krik.
V zgoščitvi, ki se sunkovito redči v črni zrak,
izginjava v zdihovanju, škrlatna sapa,
ko sva vmes. Anaksimem, s poljubi me dušiš.
(Moja usta se razširjajo bolj kot tvoja želja,
stisnjena in zgoščujoča zrak-boga,
neskončnega, tu ob hrustancu nosa.)
Zrak je neviden, za uzrtje črn,
ko je najbolj gladek (ob rojstvu,
ko so vsi žebliji zabiti v kristal
kot ognjeni lističi v vrtincu,
kakor čepica iz klobučevine,
vdihnem: svet postaja
mlinski kamen v novem mraku).

Piješ solze, Anaksimén, svoj izdih, odiraš me
v nasladi (zadržujem sapo, kot bi bila metulj
na tvoji dlani, motiš ritem z notranjim
izrekanjem). Dušiš prvi Vdih in Izdih,
ki se ga spominjam (ko se spominjam rojstva).
Tvoja sikajoča skrivnost, Anaksimén.
Poznam jo bolje od tebe.

Ti pa praviš: »Divja norica, pijana si,
ničesar ne razumeš.«

Anaksis, hiperborejski modrec (570–495 pr. Kr.)

Grki so strahopetci.
Svet je – pustolovščina.
Skoz temine v labirintu,
ki ni mu konca, hodijo stvari.
Da izkusijo. Da skoz premene
vseh nevarnosti obogatijo.
Da se pogrezajo v skrivnost.
Se pravi: niso nekaj drugega
v bogve kakšni globočini,
ampak se levijo same
prek belih peg dogodkov
v sadovnjaku krikov.
Če napneš vso domišljijo,
da ti poka lok lobanje,
če tekmuješ z mojstri izmišljije,
to traja dolgo, da odnehajo
že skoraj vsi, a se na koncu vrneš,
s smrtonosnim bliskom,
zgolj v to, kar zdajle si.
Tu in zdaj v telesu.
Z glavo na kolenih.
Začetek in oblast.

Odločen za neskončno pot
in noro neustrašen.
Svet je pustolovščina.
Ti si v njenem srcu.

Grki pa so strahopetci.

Pitagora (pribl. 580–pribl. 500 pr. Kr.).

*Tu je živel mož, rojen na Samosu, a je zapustil
Samos in njegove oblastnike; iz sovraštva do tiranstva sam od sebe
je postal izgnanec; čeprav oddaljen bil je od nebes območja,
se v umu dvignil do bogov je in z očmi srca
načrpal vednost, ki narava jo človeškim je očem odrekla.*

Ovidij, *Metamorfoze* XV, 60–64

(govori duša z mnogo imeni)

Moje zadnje telo vzame mleko in med, odišavljen s timijanom.
Na pepel kanem vodo in z njim pišem po belini
pergamenta iz tuje kože. To ni ples za tirane,

odplešem ga v tišini, ko ni nikogar blizu.
Želim si izginiti, vsak korak naprej utruja,
vse, kar diha, peče. Utrujena sem. Madež se je zažrl vame.

Izmila ga bom. To sem si obljubila v življenju, ki ga ni več.
Pogumno se navajaj, popotnica, na neslišno melodijo nevidnih vekov.

Pot je še dolga in na njej mnogo grozot.

Spominjam se Pitagora. Jaz sem ta duša.
Nesmrtna blodnja. Kriva, da sem.
Bila sem tudi Ajtalid, Hermesov sin.

Sebe se spominjam. Vem ime, a ne bom
ga zapisala. Bila sem žival in bila sem človek.
Od Hermesa sem dobila spomin,

lahko bi dobila vse razen nesmrtnosti,
a nisem hotela nič drugega, trmasta kot grm divjih vrtnic.
Potem sem postala Evforb in me je izruval Menelaj,

nato sem bila Hermotim, v Apolonovem svetišču
sem prepoznala slonokoščeni obraz na ščitu svojega morilca,
potem sem bila Pir, deloški ribič. Je s tem rečenega premalo?

Bila sem žival in bila sem človek. Človek med zvermi.
Spuščala sem se v tiho votlino. Sem bila to jaz ali si bil ti?

Pot je še dolga in na njej mnogo grozot.

Kje je ločnica med življenji, črna meja? Gre morda pripoved čeznjo?
Nepreslednost gre, kot dar. Poslušala sem liro. Poslušal si jo.
Moja oblačila so bila pobeljena. Sijala so, tvoja, sijala.

In tvoja golota. Vaša nagost. Živali so mi prihajale blizu.
In tebi. Vam. Gledala sem nesvetne oči
in prepoznala prijatelje, ki so vedno neznanci.

Ti si jih zrl, vi ste jih prepoznali. Pazila sem na besede
in pred spanjem pregledovala dan. Tudi ti si se ogledoval
v ognju. Vi ste tedaj vedeli zase. Darovala sem bogovom.

In ti. In vi. Včasih pa je ob rojstvu noči vse potihnilo in začelo peti.
Da najdemo smisel selitve v uzrtju vsega skupaj,
podarjenem, v slutnji sozvenenja. V glasbi nedotaknjenih strun.

S svojim mnogim. V Številu. V Nevidnem. V Skladju.
Pot je še dolga in na njej mnogo grozot

in nepreštevni blaženosti.

Klearh, pozabljeni predsokratik (neznano leto rojstva in smrti)

Nikomur izmed tistih, ki so trdili, da obstaja le Eno, se ni zdelo vredno reči, da je (ta) Prvina zemlja.

Aristotel, Metafizika 989a

Počelo je Zemlja, česar ni rekel še nihče.
Jaz to pravim. A nikogar ne zanima.
Bedna teza, pravijo. Jutri se je ne bodo
več spominjali.

A počelo *je* Zemlja: grudasta, razgrudena,
temna bolj od vsakega pogleda,
vidna le, ko se sprime s srcem. Ona
pred Nočjo je

in pradavnim Kaosom, zato jo obupanci
poljubljajo. Živa bolj od vsega, večna Mati,
utekočinja se in izpareva, daruje se
in se žrtvuje,

Prva in na koncu vseh. Mati, žena zvezdnega Neba.
Sebe skrivajoče zatočišče, ki podpira, ko se odteguje.
Po njej hodimo, na njej ležimo, na njej
se ljubimo.

Vse prekrvavi. To trdim. Daje nam kruh in vodo in vino.
Vse pokrije. Vse poraja. Sveta polja zelenečih poganjkov.
Obilne žetve in ponosno klasje.

Jemlje vase to,

brez česar ni življenja: starše, ženske in otroke. Srka kri.
Jemlje vase nas, ki nas je hranila, da se nahrani z nami,
mati Okeana, ki hlapi v zvezde.

Daje telesa bogovom,

ki jo, iz nje rojeni, blagoslavlajo, da vekomaj poraja.
Maternica in Spomin. Meni daje dušo in jo jemlje.
Sveta, daje hrano smrtnim

in nesmrtnim,

da rastejo sijoč in dozorijo, ko v črno vlago prsti
padajo kot seme. Počelo *je* Zemlja. Jaz to pravim.

Grudasta, razgrudena, temna

bolj od vsakega pogleda,

vidna le, ko se sprime s srcem.

In še dokaz: noro čakanje

v deževnem jutru, ko Zemlja

pije vodo

in jaz vse to vem. Uzemljeno
upanje, da moja beseda šteje.
Da ne bodo čez stoletja rekli:
»Da je počelo Zemlja?
Ne, tega ni rekel nihče.

Bedna teza.«

Ksenofan iz Kolofona (pribl. 570–480 pr. Kr.)

(govori Fejdip, mladenič iz Tarenta)

Vojna bo. Nanjo čakajoč
sedimo ti ob nogah, Ksenofan, ko prideš
v skrivne gube mesta, v vseškrlatni plašč,
v to utripajočo žilo, ki jo bo vsak čas raztrgalo.
Recitiraš bolj slabo, ne verjameš v zgodbe
o bogovih in junakih. Od njih odganjaš vse,
kar nam je ljubo, nečistovanje in okrutnost.
Ni čudno, da odganjaš tudi poslušalce.
Kaj brez naslade in nasilja bi privlačilo duha?
Ta rapsod ni nič vreden, pravijo. Ni znoja niti solz,
ni božanskega ne človeškega semena,
ni božje ne naše krvi. Ne vznemirja,
kar nam govori. Jaz pa sem kot uročen.
Ko recitiraš s tihim glasom, pod teboj drhtijo tla
brez dna. Vse v tvoji misli valovi brez bolečine in slasti,
zedinjevalec, školjke v hribih so vdolbljene, vdrtine rib
v sirakuških kamnolomih potemnijo – vsi se v tihih tonih
tvojega glasu znova dvigamo iz vode in zemlje
in izginjamo v Enem,
ko zamira čas.

Zvezde se prižgejo,
kot oživi razpihan pepel, in mrak pokažejo,
ki je resnica. Mnogo sonc obsije zemljo

in še več odvečnih lun, kar ne uspava mraza,
ki je resnica smrti. Čisto tu kaplja
prehladna voda: nadzagnano sonce jo dežuje
in použije hlape, ki smo mi sami.
A najhitreje mi srce utripa, ko poješ,
da modrost je boljša od sile in moči,
ki trzata kot ta prividni svet. Da je Eno
bog in Vse: mehkojekleni, ki okus ima
po cvetju in umiranju – častitljiv,
čist in strašen.
Zdaj, po sanjah in pred njimi:
Vse-eno biva,
ko zamira čas.

Tvoje zgodbe,
Ksenofan, imajo okus po zrenju,
ki je tuje smrtnikom, in priokus
videza, ki je vmešan v vse stvari
kot voda in dišave v vino s Samosa.
Je tvoja zgodba nova? Ali pa je
starejša od vseh,
ker v njej zamira čas?
Tega ne poveš nikoli.
Ni čudno, da odganjaš poslušalce.
A spokojnosti tvojega pogleda
se bom spomnil – vojna bo –,

ko začne se zadnji boj.